

TIJORAT BANKLARIDA MIKROQARZ VA MIKROBIZNESNI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY-USLUBIY ASOSLARI

Sultonboyev Shoxruxbek Tohirjon o‘g‘li

ANDIJON DAVLAT TEXNIKA INSTITUTI

**«Muxandislik iqtisodiyot va boshqaruv» fakulteti «Buxgalteriya hisobi va menejment»
kafedrası «Bank ishi va audit» yo‘nalishi 4-kurs 56-22-guruh talabasi**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20657678>

Annotatsiya: Mazkur tezisda tijorat banklarida mikroqarzlash tizimining iqtisodiy mohiyati, mikrobyznes subyektlarini moliyalashtirishdagi ahamiyati hamda mikroqarz va mikrobyznesni rivojlantirishning nazariy-uslubiy asoslari o‘rganilgan. Shuningdek, mikroqarzlash tizimining moliyaviy inklyuziyani ta‘minlashdagi o‘rni, tijorat banklari faoliyatida mikroqarz xizmatlarini takomillashtirish yo‘nalishlari va mikrobyznesni qo‘llab-quvvatlashning samarali mexanizmlari tahlil qilingan. Tadqiqot natijasida mikroqarzlash tizimini rivojlantirish bo‘yicha amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: mikroqarz, mikrobyznes, tijorat banklari, kreditlash, moliyaviy inklyuziya, tadbirkorlik, kredit siyosati, bank xizmatlari, kredit riski.

Bugungi kunda iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta‘minlashda mikrobyznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining o‘rni tobora ortib bormoqda. Ushbu sektor mamlakat yalpi ichki mahsulotining o‘shishiga, aholi bandligini ta‘minlashga hamda yangi ish o‘rinlarini yaratishga salmoqli hissa qo‘shmoqda. Shu bilan birga, mikrobyznes subyektlarining faoliyatini kengaytirish va rivojlantirish uchun moliyaviy resurslarga bo‘lgan ehtiyoj yuqori bo‘lib qolmoqda. Mazkur ehtiyojni qondirishda tijorat banklari tomonidan taqdim etiladigan mikroqarzlarni muhim vosita hisoblanadi. Mikroqarzlash tizimi moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyati cheklangan aholi qatlamlari va kichik tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirishga qaratilgan bo‘lib, ularning iqtisodiy faolligini oshirishga xizmat qiladi. Shu sababli tijorat banklarida mikroqarzlash tizimini takomillashtirish va mikrobyznesni qo‘llab-quvvatlashning samarali mexanizmlarini ishlab chiqish zamonaviy bank tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Mikroqarz iqtisodiy kategoriya sifatida jismoniy shaxslar, o‘zini o‘zi band qilgan fuqarolar hamda kichik tadbirkorlik subyektlariga ularning biznes faoliyatini tashkil etish yoki rivojlantirish maqsadida beriladigan nisbatan kichik hajmdagi kredit mablag‘larini anglatadi. Mikroqarzlarning asosiy xususiyati ularning soddalashtirilgan tartibda ajratilishi, qisqa muddatda rasmiylashtirilishi va biznes faoliyatining dastlabki bosqichlarida moliyaviy qo‘llab-quvvatlash vazifasini bajarishidir. Mikrobyznes esa kam sonli xodimlarga ega bo‘lgan, nisbatan kichik hajmda faoliyat yurituvchi xo‘jalik yurituvchi subyektlarni o‘z ichiga oladi. Mikrobyznes subyektlari iqtisodiyotning eng faol va moslashuvchan bo‘g‘ini bo‘lib, bozor talabidagi o‘zgarishlarga tez moslasha olishi bilan ajralib turadi. Ularning rivojlanishi iqtisodiyotda raqobat muhitini kuchaytirish, mahalliy ishlab chiqarishni kengaytirish va aholi daromadlarini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Mikroqarzlash nazariyasi moliyaviy inklyuziya konsepsiyasi bilan chambarchas bog‘liqdir. Moliyaviy inklyuziya barcha iqtisodiy subyektlarning moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishni nazarda tutadi. Ushbu yondashuvga ko‘ra, bank tizimi nafaqat yirik korxonalarini, balki kichik biznes va aholini ham moliyaviy xizmatlar bilan qamrab olishi zarur. Mikroqarzlashning nazariy asoslaridan biri kreditning qaytarilish tamoyiliga asoslanadi. Tijorat banklari kredit mablag‘larini joylashtirish jarayonida daromadlilik, likvidlilik va risk darajasini

hisobga oladi. Shu bois mikroqarz ajratishda qarz oluvchining moliyaviy ahvoli, biznes rejasi va kredit tarixiga alohida e'tibor qaratiladi.

Zamonaviy iqtisodiy nazariyalarda mikroqarzlash kambag'allikni qisqartirish, bandlikni oshirish va tadbirkorlik faoliyatini rag'batlantirishning muhim vositasi sifatida e'tirof etiladi. Xususan, mikroqarzlarni yordamida fuqarolar o'z biznesini tashkil etishi, ishlab chiqarish faoliyatini yo'lga qo'yishi va qo'shimcha daromad manbalarini yaratishi mumkin. Tijorat banklarida mikroqarzlash tizimini samarali tashkil etish ma'lum uslubiy yondashuvlarni talab etadi. Kredit oluvchilarning to'lov qobiliyatini baholash tizimini takomillashtirish zarur. Mikrobiznes subyektlari ko'pincha yetarli moliyaviy hisobotlarga ega bo'lmaganligi sababli banklar muqobil baholash usullaridan foydalanishi maqsadga muvofiqdir. Raqamli texnologiyalarni keng joriy etish mikroqarzlash samaradorligini oshiradi. Onlayn ariza topshirish, avtomatlashtirilgan skoring tizimlari va masofaviy monitoring kredit ajratish jarayonini tezlashtiradi hamda operatsion xarajatlarni kamaytiradi. Kredit risklarini boshqarish mexanizmlarini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Mikroqarzlash portfelining sifati banklarning moliyaviy barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli risklarni baholash va monitoring qilish tizimlarini takomillashtirish zarur. Mikrobiznes subyektlari uchun moslashuvchan kredit mahsulotlarini yaratish talab etiladi. Faoliyat yo'nalishi, mavsumiylik xususiyatlari va daromad shakllanishiga qarab kredit shartlarini individuallashtirish mikroqarzlarning samaradorligini oshiradi.

Mikroqarzlashni rivojlantirish uchun quyidagi yo'nalishlarga e'tibor qaratish lozim:

1. mikrobiznes subyektlari uchun moliyaviy resurslar hajmini oshirish;
2. kredit ajratish tartib-taomillarini soddalashtirish;
3. raqamli bank xizmatlarini keng joriy etish;
4. kredit foiz stavkalarini optimallashtirish;
5. tadbirkorlar uchun moliyaviy savodxonlik dasturlarini rivojlantirish;
6. kredit kafilligi va sug'urta mexanizmlarini takomillashtirish;
7. kredit portfeli sifatini oshirish bo'yicha zamonaviy risk-menejment tizimlarini joriy etish.

Mazkur chora-tadbirlar mikrobiznesning moliyaviy imkoniyatlarini kengaytirib, iqtisodiyotning real sektorida tadbirkorlik faolligini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa ijorat banklarida mikroqarzlash tizimini rivojlantirish mikrobiznes va xususiy tadbirkorlikni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning eng muhim mexanizmlaridan biri hisoblanadi. Mikroqarzlarni aholining tadbirkorlik faoliyatini boshlashi va rivojlantirishi uchun zarur bo'lgan moliyaviy resurslarni taqdim etib, iqtisodiy o'sishning muhim omili sifatida namoyon bo'ladi. Ayniqsa, mikrobiznes subyektlari uchun moliyalashtirish manbalarining kengayishi ishlab chiqarish hajmini oshirish, xizmatlar ko'lamini kengaytirish va yangi ish o'rinlarini yaratishga xizmat qiladi. Natijada aholi bandligi ta'minlanib, daromadlar darajasi ortadi hamda ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlik mustahkamlanadi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, mikroqarzlash tizimining samaradorligi ko'p jihatdan tijorat banklarining kredit siyosati, resurs bazasi, risklarni boshqarish darajasi va zamonaviy bank texnologiyalarini qo'llash imkoniyatlariga bog'liq. Shu sababli mikroqarzlarni jarayonlarini raqamlashtirish, kredit ajratish va monitoring qilish tizimlarini avtomatlashtirish hamda mijozlarning to'lov qobiliyatini baholashning zamonaviy usullarini joriy etish dolzarb vazifa hisoblanadi. Bu nafaqat kredit olish jarayonini soddalashtiradi, balki banklarning operatsion xarajatlarni kamaytirish va kredit portfeli sifatini yaxshilash imkonini ham beradi.

Mikroqarzlarni tizimini rivojlantirishda moliyaviy inklyuziyani kengaytirish muhim ahamiyat kasb etadi. Aholining barcha qatlamlari, ayniqsa chekka hududlarda istiqomat qiluvchi

fuqarolar va yangi tashkil etilgan tadbirkorlik subyektlarining bank xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini oshirish mikroqarzlashning qamrovini kengaytiradi. Bu esa iqtisodiyotning real sektoriga qo‘shimcha investitsiyalar jalb etilishiga va tadbirkorlik muhitining yanada rivojlanishiga zamin yaratadi. Mikrobiznes subyektlarining ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda moslashuvchan kredit mahsulotlarini ishlab chiqish, imtiyozli moliyalashtirish dasturlarini kengaytirish hamda kredit kafilligi va sug‘urta mexanizmlarini takomillashtirish zarur. Mazkur chora-tadbirlar kredit risklarini kamaytirishga, tadbirkorlarning moliyaviy imkoniyatlarini kengaytirishga va banklar bilan mijozlar o‘rtasidagi hamkorlik samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Tijorat banklarida mikroqarzlash tizimini takomillashtirish mikrobiznes va xususiy tadbirkorlikning barqaror rivojlanishini ta‘minlash, aholi farovonligini oshirish hamda mamlakat iqtisodiyotining raqobatbardoshligini kuchaytirishda muhim ahamiyatga ega. Mikroqarzlash xizmatlarining sifati va ommabopligini oshirish orqali bank tizimining moliyaviy barqarorligi mustahkamlanadi, tadbirkorlik faoliyati rag‘batlantiriladi va iqtisodiy taraqqiyotning yangi imkoniyatlari yaratiladi. Shu bois tijorat banklarida mikroqarzlashni rivojlantirishga qaratilgan islohotlarni izchil davom ettirish va ushbu sohada ilg‘or xalqaro tajribalarni amaliyotga keng joriy etish maqsadga muvofiqdir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Bank tizimi faoliyatiga oid me‘yoriy-huquqiy hujjatlar va statistik ma‘lumotlar.
2. Jahon banki. *Global Financial Development Report*. Washington D.C.
3. Xalqaro Valyuta Jamg‘armasi. *Financial Access Survey Reports*.
4. Osiyo Taraqqiyot Banki. *Microfinance Development Strategy Reports*.
5. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Taraqqiyot Dasturi. *Small Business and Entrepreneurship Development Reports*.
6. Muhammad Yunus. *Banker to the Poor: Micro-Lending and the Battle Against World Poverty*. New York: Public Affairs, 2007.
7. *Microfinance Handbook*. Washington D.C.: World Bank Publications.
8. Frederic S. Mishkin. *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*. Pearson Education.
9. Peter S. Rose va Sylvia C. Hudgins. *Bank Management and Financial Services*. McGraw-Hill Education.
10. Timothy W. Koch va S. Scott MacDonald. *Bank Management*. Cengage Learning.
11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. Kichik biznes va tadbirkorlik bo‘yicha statistik to‘plamlar.
12. O‘zbekiston Respublikasining “Banklar va bank faoliyati to‘g‘risida”gi Qonuni.
13. O‘zbekiston Respublikasining “Mikromoliyalashtirish faoliyati to‘g‘risida”gi Qonuni.
14. O‘zbekiston Respublikasining “Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonuni.